

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע, מ"א, ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן

העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף

היומי במלגה מכובדת למיגדי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים |

מבחינים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

שבוע פרשת ויקהל-פקודי

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

יום ד' כ"ו אדר - יום ג' ג' ניסן תשפ"א

העלון מוקדש לעילוי נשמת:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת פסחים ק"ט-ק"י

דף ק"ט

תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפין מצות בלילי פסחים, בשביל תינוקות שלא ישנו. תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא: מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח - בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו. וערב יום הכיפורים - כדי שיאכילו את בניהם.

פירוש מה שאמרו 'חוטפין מצות בלילי פסחים' בשביל תינוקות שלא ישנו, והפסק להלכה

הביאו רש"י ורשב"ם, דיש שפירשו 'חוטפין' שמגביהין הקערה, ויש שפירשו שאוכלים המצה מהר וחוטפים אותם מיד התינוקות, ופירש הרשב"ם שהוא בשביל התינוקות שלא ישנו ע"י שיאכלו הרבה. וקיימו רש"י והרשב"ם והר"ן הפירוש האחרון.

וברמב"ם [פ"ז ה"ג] כתב: וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישב להם ויאמר להם כך וכך אירע וכך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים השולחן מלפניהם קודם שיאכלו וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. עכ"ל. נראה בדברי הרמב"ם פירוש שלישי בזה, שחוטפים היינו זה מזה. וכתב ע"ז הראב"ד, פירוש אחר ממנהרין לאכול כדי שלא ישנו. והיינו כפירוש"י ורשב"ם.

ובשו"ע [סי' תע"ב סעיף א'] כתב: יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך; ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך.

כתב המשנ"ב [ס"ק א' ב'] שמה שכתב השו"ע 'כדי לאכול מיד' לא דוקא הוא, אלא הכונה כדי שיהיה אפשר לו להתחיל הסדר תיכף משתחשך ולא ישתהה. וכשם שצריך לזרוז עצמו אף אם יושב בבית המדרש ועוסק בלמודו, ה"ה לענין תפלה צריך לזרוז עצמו לקרות ק"ש ולהתפלל ולילך תיכף לביתו.

הדין שאין לעשות הקידוש אלא עד שתחשך נתבאר לעיל דף צ"ט בהרחבה.

תנו רבנן: חייב אדם לשמח בנוי ובני ביתו ברגל, שנאמר ושמחת בחגך, במה משמחם - ביין. רבי יהודה אומר: אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן. אנשים בראוי להם - ביין, ונשים במאי? תני רב יוסף: בבבל - בבגדי צבעונין, בארץ ישראל - בבגדי פשתן מגוהצין. תניא, רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבית המקדש קיים - אין שמחה אלא בבשר, שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך. ועכשיו שאין בית המקדש קיים - אין שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש.

דין השמחה ברגלים

נאמר בתורה [דברים טז יד] "וְשִׂמְחַתְּ בַּחֲגֵךְ אֶתְּךָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלּוֹי וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֲלֻמָּה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ".

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"ג, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס 20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרבבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמועטה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של 1,000\$ תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורס זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם 1,000\$ וחצי עמוד 500\$, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

והחיוב שמחה שנאמר כאן הוא להביא שלמי שמחה ברגל [כמבואר בחגיגה ח' א' ובירושלמי שם פ"א ה"ב ורמב"ם ריש הל' חגיגה], מ"מ נכלל בפסוק זה גם החיוב לשמוח אף בלי קרבן חגיגה. וכן כתב הרמב"ם [פ"ו מ"ז מ"ז ט"ז]: שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר "ושמחת בחגך" וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. עכ"ל.

והנה מבואר בגמ', שבזמן הזה שאין לנו שלמי שמחה אין שמחה אלא ביין. אמנם כתב שם הרמב"ם [ה"ח]: כיצד, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממנו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין, שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. עכ"ל.

וכן הטור [ס' תקכ"ט] כתב, שהאנשים אוכלין בשר ושותין יין. ותמה הב"י, שהרי בגמ' משמע דבזמן הזה ביין סגי בלא בשר.

ובטור שם העתיק גם מה שכתב הרמב"ם שנותנים קליות ואגוזים לשמחת יו"ט. וכתב הב"י, שלא מצא דין זה מפורש, ואף ששינינו בסוגיין לעיל 'אמרו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזים לתינוקות בערב פסח', הרי מפרש התם טעמא כדי שלא יישנו וישאלו, ואם כן כשלא שייך טעם זה מנלן, וצ"ע.

בשו"ע [סימן תקכ"ט סעיף ב'] כתב: חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים; והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממנו; וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים.

ציין המג"א [ס"ק ח'] לדברי הזהר שהפליג בעונש מי שאינו נותן לעני מסעודתו ביו"ט, רחמנא ליצולן. **ובמשנ"ב** [ס"ק י"ז] הביא מדברי הרמב"ם [שם ה"יז], מי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר [הושע ט'] "ובחיהם כלחם אונים [כלחם גזילה הבא ע"י כח ואונים. רש"י] להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם טמא הוא [ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבוא לבית ה' ד"א כלחם אונ' כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו. רש"י]" ושמחה כזו קלון הוא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. וגם בזה"ק מפליג מאוד בעונש מי שאינו נותן לעני מסעודתו ביום טוב, רחמנא ליצולן. והעתיקו דבר זה כל האחרונים, ונתפרסם גודל החיוב לכל ישראל. וע"כ אינו מצוי שישאר עני ביום טוב בלי סעודה. אבל מה נעשה עם האומללים והנדכאים בעיר שמתביישין לפשוט יד ולבקש, וע"כ נהגו באיזה מקומות

שקודם יום טוב הולכין נבוני לב לבתי העשירים לקבץ עבור אלו המרי נפש, ואשרי האנשים שמישמיין עין ע"ז שמזכין לעצמן ומזכין לכל אנשי העיר.

כתב המשנ"ב [ס"ק ט"ז ט"ז], שהשמחה ברגלים היא מצות עשה מן התורה דכתיב ושמחת בחגך ונוהגת גם בנשים [שע"ת בשם השאג"א]. וציין לדברי הרמב"ם [שם הכ"ב], דגם חוה"מ הוא בכלל מועד לענין שמחה, אבל לענין כבוד ועונג אין חייב בחוה"מ דלא נאמר בהן מקרא קודש.

כתב בביאור הלכה [ד"ה כיצד], שהאנשים בזמן שבהמ"ק היה קיים היו אוכלין בשר השלמים לשמחה וכדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו' ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים, ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה [כן מתבאר מדברי הב"ח וש"א]. והשו"ע שלא הזכיר בשר, אזיל לשיטתיה בב"י [הנ"ל]. ולענין יין סמך על מה שהזכיר בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין.

עוד כתב [ד"ה כפי], שאם אין ידו משגת לקנות לנשים בגדים, יקנה להם לכל הפחות מנעלים חדשים לכבוד יום טוב [א"ר בשם מהר"ל].

... אמר רבי יצחק: קסתא דמוריסא דהוה בציפורי היא הות כמין לוגא דמקדשא, ובה משערין רביעית של פסח. אמר רבי יוחנן: תמנייתא קדמייתא דהוה בטבריא הות יתירה על דא ריבעא, ובה משערין רביעית של פסח. אמר רב חסדא: רביעית של תורה אצבעים על אצבעים, ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע ...

שיעור כזית וכביצה, ואם נתקטנו השיעורים

בדברי התוס' [חולין ק"ג ב' ד"ה חלקו] מבואר, שכזית הוא חצי ביצה. אמנם ברמב"ם [פ"א מעירובין ה"ט] כתב דכזית הוא שליש ביצה.

ובב"י [ס' תפ"ו] העתיק דברי התוס' הנ"ל, וכן פסק בשו"ע [שם סעיף א'].

וכתב המשנ"ב [ס"ק א'], שלענין מצוה דאורייתא כגון אכילת מצה יש להחמיר ולאכול עכ"פ כחצי ביצה כדעת התוס', אם לא שהוא חולה וקשה לו לאכול כחצי ביצה יכול לסמוך על הרמב"ם, ולענין מרור וכה"ג שהוא דרבנן יש לסמוך בדיעבד אם אכל כשליש ביצה אך לכתחלה כיון שצריך לברך על המרור נראה דאין להקל בזה אם לא שהוא אדם חלש וקשה לו יכול לסמוך ולאכול רק כשליש וכו"ל. ולענין בהמ"ז ששיעורו מד"ס בכזית [וכן לענין ברכה אחרונה] ספק ברכות להקל ולא יברך עד שידע שאכל כחצי ביצה. ולכתחלה נכון לזהר שלא יכניס עצמו בספק ברכות ויאכל כחצי ביצה או פחות הרבה משליש ביצה [פמ"ג], ולענ"ד נראה

דנכון לכתחלה שיאכל כביצה פת דאל"ה יש חשש ברכה לבטלה על הברכה שבירך מתחלה על הנטילה לאיזה פוסקים וכנ"ל בסימן קנ"ח ס"ב ע"ש.

ובצל"ח [להלן קט"ז סוף ע"ב] כתב, שלפי מה שנתברר לו עפ"י מדידה של הביצות המצויות עתה בימינו, הנה הביצה שלימה שבזמנינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם שיעורי התורה. והמופת הזה כי שיעור חלה הוא מ"ג ביצים וחומש, ומדד ומצא ששיעור ביצים במנין הזה הוא פחות מפינט"א [והתי"ט מדד שיעור ביצים במנין הזה ועלה לו שהוא פינט"א], ושוב עשה כלי המחזיק שבע אגודלים פחות ב' תשיעית באורך ורוחב ורום מרובע [שהוא שיעור חלה המפורש בש"ע ביו"ד סימן שכ"ד, והוא על פי חשבון של שיעור מקוה המבואר בסוגיין], והכלי הזה מחזיק מעט יותר משני פינט, ואם כן שני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, ושניהם הלכה למשה מסיני, כי שיעור מ"ג ביצים וחומש הוא הלכה למשה מסיני, וכן שיעור מקוה הוא הלכה למשה מסיני, ועל כרחק שנשתנה בזמנינו, או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים, ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס. ועל כרחק הביצים בזמנינו נתמעטו.

ולכן כתב שם, שאף שיש להחמיר להפריש חלה מהשיעור הקטן [פחות מ'פינט'], מ"מ לעניין ברכה אין לברך אלא לפי השיעור הגדול [יותר משני 'פינט'] ולכן יש להזהר גם אכילת מצה ושרביעית של תורה לשער עפ"י השיעור הגדול.

והחת"ס בתשובה [או"ח סי' קכ"ז] ג"כ האריך בזה, ולבסוף מסיק כדברי הצל"ח, דהכלי המחזיק מים שנפלו ממ"ג וחומש ביצה יטול חלה בלא ברכה, ומה שמפילים פ"ו וחצי ביצה יברך, ורביעית לכל דברים הנצרכים הוא כלי המחזיק מים הנופלים משלשה ביצים. אמנם כתבף שהזיתים נשארו בשיעור חצי ביצה בינונית שבזמנינו, וכן שיעור אתרוג הוא כביצה שלנו, וכן אכילת יוה"כ לחולה שיש בו סכנה הוא פחות קצת מכותבת שלנו שהוא פחות מביצה שלנו.

א שם מידה ישנה.

ב בדברי החת"ס מבואר, שיש חילוק בין מידות רביעית ועשרון וכו' שבהם יש לומר שכיון שהם תלויים בביצים והביצים נתקטנו ממילא יש להגדיל השיעור, לבין דברים שנאמר בהם שיעור כביצה או כזית שבהם יש לנו לשער לפי הכזית והביצה שבידינו.

וכן רואים לכאורה בדברי החזו"א בקונטרס השיעורים או"ח סי' ל"ט, שאף שצייד שם כדברי הצל"ח שהביצים נתקטנו ושיעור חלה בשמנינו הוא יותר מכפול ממ"ג ביצים וחומש של זמנינו, מ"מ כתב שם אות ו': "...למדנו דכל מקום משער בפירות מקומו וכל דוק בזמנו, דאם צריך ביצה שבימי משה

ובמשנ"ב [שם] כתב, דיש מאחרונים שהוכיחו דביצים המצויים בזמנינו נתקטנו הרבה עד למחצה מכפי שהיו בימים הקדמונים שבהם שיערו חכמים, ולפ"ז בכל מקום שהשיעור הוא כחצי ביצה צריך לשער בכביצה בזמנינו, ועיין בשע"ת שהכריע שיש לחלק בזה לענין שיעורין בין דבר שחיובו מן התורה לדבר שחיובו מדרבנן, כגון מרור בזה"ז ואפיקומן וכוסות ונמצא לפ"ז בזמנינו יתחייב לאכול מצה עד כשיעור ביצה, ומרור יצא בדיעבד אף אם לא אכל רק כשליש ביצה, וכנ"ל.

ובביאור הלכה [סי' רע"א סעיף י"ג ד"ה של] כתב, שאף שקושיית הצל"ח היא קושיא גדולה וחמורה על שעורנו, אבל לנגד שיטתו יש ג"כ קושיא חמורה, שביומא [פ' א'] מוכח, דשעור 'מלא לוגמיו' משני הצדדים באדם בינוני הוא יותר מרביעית [עיי"ש בתוד"ה ה"נ וכ"כ הר"ן ושאר פוסקים], ואם נאמר דשעור רביעית בזמנינו הוא כפליים דהיינו שעור ג' ביצים שלנו, א"כ כמלא לוגמיו באדם בינוני משני הצדדים הוא יותר מג' ביצים [דהא הוכיח הצל"ח דאף בזמנינו לא נתקטן האדם באצבעותיו ממה שהיה מקודם וא"כ פשוט דכה"ג ביתר אבריו], וזה כבר בחנתי ונסיתי בכמה אנשים בינונים ה'מלא לוגמא' שלהם משני הצדדים,

ופירות של מתן תורה – אכתי נפל שיעורא בבירא. וכ"כ שם אות ג'.

ושם אות ה' מסביר החזו"א את חומרת הנו"ב לשער במדה כפולה את שיעורי חלה, מקוה, רביעית וכדו', דכיון שמדתן נמסרה הן באצבעות והן בביצים, וכיון שיש לנו ב' שיעורים שאינם מתאימים, יש לנו לשער בשיעור הגדול שהוא האצבעות לחומרא, ולתלות שהשיעור האחר שהוא הביצים התקטן.

וע"ע בדברי החזו"א בקובץ אגרות ח"א סוף אגרת קצ"ד וז"ל "...אחר שארכו הימים עלה בדעתי, כי משקל הפרוטה חצי שעורה שמסרו לנו הגאונים, יסודו בהיות שמשקל הסכמי אי אפשר להשתמר לדורות מפני רוב הטלטולים והגלויות והגזרות, ניתן לחכמים לקבוע לדורות את השיעור עפ"י איזה צמח מהצמחים, שהצמח הלא הוא נצחי ויהיה ביד הדורות, אף שבצמח עצמו השינויים מצויים בשינוי הזמנים ושינוי האקלים, אין שינויים אלו מפסידים, ששורש השיעור הצמח הזה שקבעו חכמים, והוא קובע השיעור בכל זמן ובכל מקום, כמו שאגודל קובע שיעור בכל מקום ובכל זמן וכן כזית וכשעורה קובעים שיעור בכל זמן". עיי"ש עוד.

וראה גם בספר ארחות רבינו ח"א עמ' קע"ד, שהסטיפלער אמר בשם החזו"א "שמעיקר הדין שיעור כזית הוא כזית של ימינו וכן בשיעור הגרוגרת הדבר כן לעניין עירובי חצירות ... אלא שלמעשה אנו מחמירים בשיעור יותר גדול ולוקחים לפי השיעור של הביצים". ועי' עוד שם בח"ב עמ' ע"ה, ושם עמ' ס"ח.

ועלה לכל היותר רק עד שני ביצים בינונים בקליפה שלהם הרי דביצים שלנו לא נתקטנו כ"כ רק איזה שעור קטן לבד [או אפשר דהאמת הוא כפי שיטת הר"ן שהובא בב"י בסימן תרי"ב דמלא לוגמיו מצד אחד הוא פחות מרביעית ולא קים לן בשעורו כמה ע"ש, וא"כ אפשר דהוא יותר מרוב רביעית והוא כשעור ביצה וממילא משני הצדדים הוא כשעור שני ביצים] וע"כ צע"ג בענין השעורים שכאשר נבא לבחינה אנו רואים ששני השיעורים סותרים היינו השיעור רביעית ששיער רב חסדא [בפסחים ק"ט] ע"פ חשבון מ' סאה למקוה והוא מוסכם להלכה בפוסקים, ולפי מה שמדד הצ"ח וגם הגאון חתם סופר [בתשובה הנ"ל] הוא מחזיק ג' ביצים בינונים שלנו עם הקליפה ולפי מה דמוכח בגמ' דיומא הנ"ל לא יחזיק לכל היותר כ"א שני ביצים. ולמעשה נראה דלענין דאורייתא כגון כזית מצה בליל פסח בודאי יש להחמיר כדבריהם, וכן לענין קידוש של לילה דעיקרו הוא דאורייתא ג"כ נכון לחוש לכתחלה לדברי הצ"ח הנ"ל, וכן בחתם סופר מחמיר ג"כ לענין רביעית כדבריו [ומיהו לענין קידוש שחרית ולשאר כוס של ברכה יש לסמוך על מנהג העולם שנהגין כמבואר במ"א ופמ"א וש"א], ועכ"פ יראה לכתחילה שיחזיק הכוס כשני ביצים עם הקליפה וכו"ל.

דף ק"י

כי הא דההוא גברא דגרשה לדבייתה אזלה אינסבה לחנואה כל יומא הוה אזיל ושתי חמרא ...

אם מותר לגרוש לשהות בבית גרושתו שנישאה כמה שעות

בתרומת הדשן [סי' רמ"ג] נשאל בראובן שגירש את אשתו ונשאה שמעון אם מותר לראובן ליכנס לביתו של שמעון ולשהות שם כמה שעות לצורך עסקיו. והתרומת הדשן השיב דמותר, והוכיח כן מסוגיין דמבואר דההוא גברא נכנס לבית של גרושתו לאחר שנישאת ושתה שם יין, דמסתמא לא בעבריינא עסקינן, דאל"ה מה הוכיחה הגמ' דאיתוק משום זוגות, דילמא ההיא עבירה שנכנס לבית גרושתו גרמה ליה, וכהא דאיתא בע"א דרבא לא חש להא דאיתוק בר ליואי אמר משום בפירקא הוה.

ועיין ברמ"א [אבן העזר סי' קי"ט סעיף ח'] הביא דברי התרומת הדשן להלכה, והחלקת מחוקק [ס"ק כ"א] כתב דאין לסמוך ע"ז, וראיותיו חלושות.

דף קי"א

שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין וכו' והאשה ...

בדין שאין לאיש לעבור בין ב' נשים ולהיפך פירש"י, שלא יעבור איש אחד בין שני נשים.

ברבינו בחיי [פרשת אמור] הקשה על הפסוק "אמור אל הכהנים וגו' כי אם לשארו הקרוב אליו. לאמו ולאביו וגו'",

מדוע הקדים הכתוב אמו לאביו [ובפרט דלהלן לגבי כה"ג שנאסר עליו להטמא לקרובים נזכר האמת האב לפני האם]. וכותב ברבינו בחיי, "לאביו ולאמו הקדים האם לאב ובכהן גדול הקדים האב, ואפשר לומר כי מה שהקדים כאן אמו לאביו לפי שהזכיר שארו והתיר להיטמא, לכן הוצרך להקדים לאמו כדי לסמוך אמו לשארו [שארו - זו אשתו] שיזכיר הנקבות בפני עצמן, שאם היה אומר כי אם לשארו לאביו ולאמו יבוא הלשון להכניס הזכר בין הנקבות" עכ"ל.

ואם התמצע מבואר בגמ' תקנתו ע"י הפסוקים שיאמר. וכתבו תוס', כי אף על פי שאסור להתרפאות בדברי תורה, להגן מותר, והעיר המהרש"א כאן שתקנה זו אינה מועלת אלא לנזקין אך לא לענין שכחה, והעיר הגרעק"א [י"ד שע"ז ד'] שבסוגייתו מדובר לענין קושי הבנה ולא לענין שכחה, שבהוריות [י"ג ב'] נמנה עם הדברים שקשים ללימוד. ועיין כף החיים סי' ב' אות ג' [ומסתבר שלפיכך לא הוזכר שם גמל כי אינו מוזק אלא משכח, אך בחופת אליהו רבה ג' קי"א הזכיר גם שאין ממצעין ומתמצעין עם גמל].

ויש מי שפירש, שהסוגיות עוסקות בשני ענינים. שהרי במנורת המאור [ו' ה] כתב שהרמב"ם השמיט את האמור בפסחים ששלשה אין מתמצעין, משום שסכנתם מפני כשפים ואינם מצויים היום בינינו. וראה במאירי בסוגיין, והגר"ז [חומ"מ שמירת הגוף סעיף ט'] ובמהר"ל [באר הגולה ל']. ובתורה תמימה [במדבר כ"ג י"ט]. ואילו לגבי האמור בסוגיין כתוב בראשית חכמה [שם] שהחשש הוא משום טומאה, ואם כן יתכן שאמירת הפסוקים מועילה רק לתיקון הכשפים ולא להסרת הטומאה הגורמת לשכחה.

ובשו"ת שלמת חיים [ח"ב סי' ל"ה] כתב, שהקפידא בשתי נשים ולהיפך היא רק כשאחד מהם קבוע, אך כששניהם בדרך הילוכן אין לחוש. אבל כששלשתן הולכים חוששין [וראה שם ח"ד שכתב שנקט שאמירת הפסוק מועילה גם לשכחה].

ובספר זכרון [למרו הגר"ח קנייבסקי שליט"א, נדפס בתוך ספר שיח השדה] דן בכל אלו שנאמר בהם "עובר" אם יש לחוש בעומד או דוקא כשעובר תחתם וביניהם או אף כשעומד. עי"ש. ובמנחת יצחק [ח"י סי' ס"ח] כתב כי רק בסוגייתנו אמרו "עובר" אך בפסחים אמרו סתם אין ממצעין. אך העיר שרש"י שם פירש "לא יעבור", ואם אכן דוקא לעבור חוששין, יובן כיצד ישב רבי יוחנן כשערי טבילה [ב"מ פד א] ולא חשש שיסובבוהו שתי נשים, כי בישיבה אין חשש וכן כתבו שם תוס' שביושב אין לחשוש לעין הרע עי"ש.

ובשלמת יוסף [לרוג'צ'ובר, סימן ח'] חילק בין האמור בפסחים לגבי סכנה, דהיינו דוקא ברחוב, ואילו בסוגייתנו מדובר בבית שהעובר בין שניהם קשה להבנה. ולכאורה נפקא מינה כדבריו לנשים, שאינן חייבות להזהר בדברים הקשים ללימוד, אך בחוץ עליהם להזהר מפני הסכנה.

וראה **במצפה איתן** בסוגיין, שהביא מזהר חדש כי העובר בין שתי נדות נכפה, וכשאין נדות עין הרע שולט בו או בממונו. אולם בחידושי רבי ידעיה הפניני לסוגייתנו כתב שטעם הקפידא בין שתי נשים הוא כי מסתבר שיבא לידי הרהור, ונפקא מינה בין הטעמים לעבור בין בנות ביתו כגון אמו ואשתו ואחותו, שאין בהם חשש הרהור, אך שאר הנזקים שייכים בהם.

ובפסקי תשובה [סי' ר"ו] כתב, שמותר לעבור בין שתי נשים על ידי אחיזת חפץ של מצוה בידו. ובשם הגרש"ז **אוערבך** [הובא בספר הליכות שלמה תפילה] שבכל ענינים אלו אין אומרים חמירא סכנתא מאיסורא, כי אינם סכנות טבעיות אלא סגוליות, ואפשר לסמוך על הקולות שהקלו הפוסקים בענינים אלו.

דף קי"ב

תנא: אוכלין ומשקין תחת המטה, אפילו מחופין בכלי ברזל - רוח רעה שורה עליהן.

דין אוכלין ומשקין שתחת המטה

וכן העתיקו הרמב"ם [פ"ב מרוצח ה"ה] **והטוש"ע** [יו"ד סי' קט"ז ס"ה].

ומבואר שם בב"י, דדין זה הוא אפילו אם הם מכוסים, וכן העתיק הש"ך [ס"ק ד'].

כתב בפתחי תשובה [ס"ק ד' בשם השבות יעקב ח"ב סימן ק"ה] דאין בזה אזהרה אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אין בזה חשש איסור [א"ה. אמנם לדעת הגר"א שהובא להלן יש בזה איסור אף בדיעבד, וע"ע משמו בספר שערי רחמים. וכן בברכי יוסף כאן כתב שאסור בדיעבד].

עוד כתב [ס"ק ה'] בשם **ספר בינת אדם** [כלל סי' סעיף ג'] שכתב בשם הגר"א, דה"ה אוכלין חיינ כמו צנון ואם עשה כן יזרקם במקום שלא ימצא אותם אדם, **והבינת אדם** עצמו כתב ע"ז, דהאידנא כיון דדשים בה רבים וכו', עיי"ש.

ויעוין **כף החיים** [סימן תרע"ג ס"ק י"א] שכתב שאם הניח שמן תחת המטה, לא ידליקו בו נר חנוכה ולא נר שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המטה, וכיון דנמאס לאכילה, נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך, אבל אם השמן מר ואינו בר אכילה, אינה שורה עליו רוח רעה ושרי.

התורת חיים [ב"ב נ"ח ב', וציין לדברין הגרעק"א בגליון הש"ס כאן] נקט, דתחת המטה היינו תחת המטה בשעה שהוא ישן, דהשינה הוא אחד מששים במיתה ונשמתו הטהורה יוצאת מהגוף, ורוח טומאה שורה על האדם הישן, וזה טעם נטילת ידיים של שחרית, וכשהוא מאהיל על האוכלין בשעת השינה הרי הן כאלו היו באהל המת ושריא עליהן ההוא רוח מסאבא [וע"ע בתורת חיים שבועות ט"ז ב'. ועי' בדרכי תשובה סי' קט"ז ס"ק ל"ח שהביא אחרונים שחששו לרוח רעה גם באוכל שנמצא תחת המטה בשעה שאין אדם ישן עליה].

הדרכי תשובה [יו"ד סי' קט"ז ס"ק ל"ט] הביא **משו"ת דגל אפרים** [סוף סי' כ"ח] שכתב בפשיטות דגם אוכלין שתחת מטה של גוי, רוח טמא שורה עליהן, ולא דמי לנגיעת גוי בלי שנטל ידיו שחרית, ובהגהת בנו שם [עוללות משה ס"ק ד'] כתב, שלא ידע טעם לחלק בין נגיעה של גוי לפני נט"י לאוכל שתחת מטת גוי, ואם אמרו שאין רוח רעה שורה על ידי גוי, כ"ש תחת מטותיהם, ותדע דאל"כ האיך מצאנו ידיים ורגלים לקנות שום דבר מאכל ומשקה מעכו"ם מחשש שמא היה מונח תחת מטותיהן. והדרכי תשובה שם השיג על העוללות משה, ע"ש. [ולפי מש"כ לקמן בסמוך מהשבו"י ג"כ נדחה הוכחת העוללות משה].

ובשו"ת תשורת שי [ח"ב סי' קט"ז] דן אם מאכלים ומשקה שנותנים נכרים תחת מטותיהם אם איכא חשש רוח רעה אפילו אצלם המביאים לשוק למכור. וכתב, שלדעת השבות יעקב דמשום חשש ר"ר מותר דיעבד, ה"נ מה שמביא למכור כבר הוא דיעבד, ולדעת הגר"א דגם דיעבד אסור ויש בו חשש סכנה כמובא דבריהם בפתחי תשובה ליו"ד סי' קט"ז הרי מוכח דבשל נכרי ליכא חשש, דהא איתא בע"ז [ל"ב ב'] דשיתתאה דקמפקי צנא צנא לשוקי דנהרדעא ולית דחייש. ופרש"י שתיתתאה תבשיל העשוי מקמח של קליות, והשתא איך לית דחייש, הא שמא הניח הגוי תחת המטה דהם ודאי אין נזהרים וחמירא סכנתא וגם במשחא שליכא שלהם אמר שם למאי ניחוש, ולמה לא ניחוש דהעמידם תחת המטה וכמו דחיישי לענין גלוי בדף למד שם לולא דקפדי אנקיותא ומכסין, אבל כאן לא מהני אפילו מכוסה בברזל, וכיון דגם דיעבד אסור משום סכנה דר"ר וכמו שהאריך הברכ"י ודחה דברי השבות יעקב ודאי הוי להו לחוש, אלא ודאי דבשל נכרים ליכא חשש, אמנם לדעת השבות יעקב אין ראייה אם מותר ישראל להניח לכתחלה תחת מטתו של נכרי.

והנה לפימ"ש **תורת חיים** [שבועות שם] דהא דאוכלין ומשקים תחת המטה ר"ר שורה עליהן, משום דשינה אחד מששים במיתה הוא, כיון דנשמתו יוצאת ולהכי רוח מסאבא שריא עלי' דאיניש בשעת שינה, וכשהוא מאהיל בשעת שינה על האוכלין הרי הן כאלו היו באהל המת ושריא עליהן רוח רעה, ורמז ליה בגליון הש"ס בפסחים דף קי"ב, וא"כ לדברי הפוסקים דקברי נכרים אין מטמאין באהל כדאיתא בב"מ [ק"ד ב'], ועיין ברכי יוסף יו"ד סימן שע"ב, ממילא ה"נ אין חשש.

אמנם הרמב"ם [שם] מוכרח דלית ליה הא דגמ' בפסחים הנ"ל מדנקט שמא יפול בו דבר, השמענו דאם מחופה אין חשש, ונהי דגם שאר דברים דמשום רוח רעה השמיט כמ"ש בתבואות שור סימן ואו, מ"מ לא ה"ל להשמיענו להיפך, אלא ע"כ משום הך דבפ' אין מעמידין דלית דחייש ולמאי ניחוש, מוכרח דס"ל דליכא שום חשש, וגם מדנקט בירושלמי תבשיל ולא כהגמרא אוכלין ומשקין, משמע דלאו משום רוח רעה אלא שמא יפול בו דבר ולא יהא ניכר בתבשיל משא"כ

אוכלין או משקים צלולים יהא ניכר בהם. ע"כ. ויש להוסיף בזה מדברי המשנ"ב [ס' ד' ס"ק י'] שכתב: ובנגיעת גויים במאכלים בלא נט"י שחרית אין לחוש, משום דלא מקבלי טומאה ע"כ.

הגאון האדר"ת בקונטרסו "עובר אורח" כתב, נסתפקתי אם עמדו המים תחת המטה אם מועילים להעביר הרוח רעה לנט"י שחרית. דהא חל עליה רוח רעה [כבסוגיין] ואם שאין לפוסלן משום שופכין כמ"ש האחרונים שבדיעבד לא נאסרו. אבל אולי אין מעבירין עוד רוח רעה, ואולי הוא רוח רעה אחרת.

ובספר פסקי תשובה [ס' א'] הביא את דברי האדר"ת הללו ובהערות העיר ודן בזה והביא עוד כמה דברים וספיקות השייך לנידון דידן, עיי"ש.

... נשורא בביתא - קשי לעניותא ...

האופן שפירורי לחם המפוזרים קשים לעניות

בשו"ע [סימן ק"פ סעיף ד'] כתב: אף על פי שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית, מכל מקום קשה לעניות.

ובמגן אברהם [ס"ק ג'], כתב שהפירורים קשים לעניות רק כשדורס עליהם, שיש בכך ביזוי גדול, אבל מותר להשליכם למים.

ומהבית יוסף שם משמע, שאם מאבדם על ידי ששופך עליהם מים אחרונים גם הוא קשה לעניות. והחכם צבי [ליקוטים בסוף התשובות אות ו] מחלק בין זורק לנהר, שמותר, ובין שופך עליהם מים אחרונים שהוא דרך ביזוי.

ובמשנ"ב [ס"ק י'] הביא דברי המג"א, וכתב שיש מחמירין כשיש הרבה פירורין ויצטרפו לכזית.

דף קי"ג

שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן ... והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי ...

האיסור להעיד בחבירו יחידי

הרשב"ם מפרש, כיון שנאמר 'לא יקום עד אחד באיש', עדותך אינה מביאה כל תועלת, והרי היא לשון הרע בלבד. ולוקה מחמת שעבר על הלאו של 'לא תלך רכיל'. אבל אינו לוקה מחמת הפסוק של 'לא יקום'. לפי שסובר הרשב"ם שפסוק זה איננו איסור לאו, אלא הוא דין התורה שעד אחד אינו נאמן. או שסובר הרשב"ם שהלאו הזה הוא אזהרה לבית דין שלא יקבלו דברי עד אחד, ולכן העד לא לוקה מחמת לאו זה, שאין האזהרה עליו אלא על בית דין. אולם יש ראשונים שסוברים שהמלקות אכן היו מחמת הלאו של 'לא יקום' [הפ"ץ חיים בפתחה, לאוין י'].

שבעה מנודין לשמים ... ויש אומרים: אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה.

כתבו הרשב"ם [כאן] והתוס' [להלן קי"ד א'], דהיינו סעודת מילה [והוסיפו התוס' שנאמר עליה במדרש שניצול מדינה של גיהנום], וסעודת נישואין של בת כהן לכהן, והוסיפו התוס' שה"ה לת"ח. עוד כתבו, דדוקא כשיש שם בני אדם מהוגנים, וכדאמרינן בסנהדרין [כ"ג א'], נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עימהם.

על פי זה, כתב הרמ"א [יורה דעה סימן רס"ה סעיף י"ב] שכל מי שאינו אוכל בסעודת ברית מילה הרי זה כמנודה לשמים. ועי' פתחי תשובה [ס"ק י"ח] בשם תשובת מקום שמואל בשם ספר שרביט הזהב, דטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה כי אולי לא ילכו מטעמים המתהוים ויהיה ח"ו בכלל נידוי.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי שמואל בר מרתא אמר רב משום רבי יוסי איש הוצל: מניין שאין שואלין בכלדיים - שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך.

בשו"ע [י"ד סימן קע"ט סעיף א'] כתב: אין שואלים בחוזים בכוכבים ולא בגורלות. וכתב הרמ"א: משום שנאמר: תמים תהיה עם ה' אלהיך. וכ"ש דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ומכשפים.

וכתב הש"ך [ס"ק א'], בשם התרומת הדשן, שמותר לחולה לדרוש במכשפים וקוסמים כיון דאין איסור אלא משום תמים תהיה וגו'. ומהרש"ל [בתשובה סי' ג'] ובפרק כל הבשר סימן י"ג מביאו, והאריך והעלה דאסור לחולה לשאול בקוסמים ומכשפים היכא דליכא סכנת נפשות, אפילו יש סכנת אבר. ואם בא לו החולי ע"י כישוף או מקרה ורוח רעה מותר ע"ש. וכיוצא בזה כתב הב"ח [ס"ס זה], וכ"כ ב"י בשם הזהר דאיסור גדול הוא לדרוש במכשפים אפי' לחולה.

דף קי"ד

משנה. הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין, אף על פי שאין חרוסת מצוה. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר: מצוה. ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסת.

תקנת טיבול ראשון [כ"פס']. כמה מטבילים, שיעורו, והברכה לפניו ולאחריו

דין הטיבול בתחילת הסדר [הקרוי אצלינו 'כ"פס'] מבואר בגמ' שהוא בשביל שישאלו התינוקות. וביארו רש"י ורשב"ם, לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם הסעודה והתינוקות ישאלו ע"ז.

ג' למעשה מצינו ד' טעמים בראשונים מה טעם בטיבול ראשון (א). כדי לא לברך שני ברכות על המרור 'שאין עושים מצוות

וכתבו הרשב"ם והתוס' והרא"ש בשם ר"ת, שאין לעשות טיבול זה בחרוסת, לפי שהחרוסת מצותו עם המרור ואין לאכול ממנו קודם מצותו. אמנם ברמב"ם [פ"ח ה"ב] כתב שמטבילו בחרוסת, וכן כתב הטור [סי' תע"ג] בשם רב עמרם שטיבול זה בחרוסת.

ובב"י הביא בשם הגה"מ, שהר"מ היה רגיל לעשות גם טיבול זה בחרוסת ואומר מה שכתב רבינו תם שאינה בחרוסת היינו שאין צריך חרוסת, אבל אם רוצה הרשות בידו. מיהו בספר המצוות כתב רבותינו שבצרפת אין נוהגים לעשות טיבול זה בחרוסת, כי אינו נזכר במשנה עד טיבול שני, וכן פירש ה"ר יחיאל שטיבול ראשון הבא לעשותו בחרוסת אינו אלא מנהג שטות. וסיים הגה"מ, שאנו אין לנו אלא דברי הר"מ דהוא בתראה וידע דברי כולם. ותמה הב"י, מה ראו לתפוס כדברי הר"מ, שהרי אם מטבל בחומץ לכולי עלמא שפיר דמי, ובטיבול דחרוסת חלוקים כמה גדולים טיבול דחומץ עדיף, וכך נוהגים המדקדקים לעשות טיבול זה בחומץ, וכ"כ המרדכי דטיבול זה לא יהא בחרוסת אלא בחומץ או ביין ומצאתי כתוב שיש עושין אותו במי מלח.

ובגמ' בע"ב איתא לגבי מרור אכלו לחצאין יצא, ובלבד שלא ישהה בו בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת פרס. וכתב הרא"ש, משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית, דאין אכילה בפחות מכזית [פסחים ל"ב ב', ירושלמי יומא פ"ב ה"א], אבל בירקות הראשונות שמברך עליהם בורא פרי האדמה בעלמא ואין מזכירין עליהם 'אכילה', אין צריך מהם כזית. וכ"כ הב"י בשם הרשב"א בתשובה דאין צריך שיעור, דאינו בא אלא להיכר. אמנם הרמב"ם [פ"ח ה"ב] כתב, שצריך לאכול כזית. וכתבו הגה"מ, כזית זה לא ידעתי מה טיבו, כי כיון שאין טיבול זה אלא להתמיה התינוקות, בכל דהו סגי. ובתשובת מהרי"ל כתב, שכיון שיש מחלוקת אם צריך לברך אחריו 'בורא נפשות' [וכלהלן], על כן אני אוכל פחות מכזית לאפוקי נפשי מפלוגתא, ואף שהרמב"ם כתב כזית, הא מחו ליה כמה עוכלי בעוכלא.

ובטור העתיק, שאין צריך לאכול מהכרפס כזית.

חבילות חבילות' [כך שיטת ה"ר יוסף טוב עלם הובא בתוס' ובדברינו לקמן]. (ב). שכן הוא דרך בני חורין כדי לעורר את התיאבון לפני הסעודה [מהרי"ל, ב"ח ופמ"ג סי' תע"ג]. (ג). כדי שלא יהיה רעב עד הסעודה [ב"ח ופמ"ג]. (ד). כדי שיהיה ניכר שטבילת המרור הוא לשם מצוה שבלי זה לא היה ניכר שהרי דרך בני אדם להטביל באמצע הסעודה [כן כתב ה"ט' הבאנו דבריו להלן דף קט"ו, וכ"כ מהר"ל בגבורות ה' פרק נ'].

והפרי חדש סי' תע"ג כתב, שאעפ"י שאין לנו תשובה לשיטת התינוקות למה טובלים הכרפס, מ"מ מתוך כך יתעוררו לשאול על שאר השינויים שרואים בלילה זה.

עוד כתב הטור, אם אכל ממנו כזית לר"י מברך אחר הטיבול 'בורא נפשות', ולרשב"ם א"צ לברך אחריו, ולזה הסכים הרא"ש.

וביאר הב"י, שהרשב"ם והר"י נחלקו בטעם למה אינו מברך בורא פרי האדמה כשאוכל מרור, דלר"י [קט"ו א' תוד"ה והדר] שנפטר בברכת המוציא אם כן אחר טיבול ראשון צריך לברך אם אכל כזית, ולרשב"ם [ק"ד ב' ד"ה פשיטא] שסובר שהוא נפטר בברכת בורא פרי האדמה שבירך בטיבול ראשון, א"כ אין לברך אחר טיבול ראשון, דא"כ יצטרך לחזור ולברך בורא פרי האדמה בטיבול שני, ולפי זה לרשב"ם אסור לברך, דאל"כ נמצא שהוא מברך ברכה שאינה צריכה ואסור. והרב המגיד כתב בשם הרשב"א שאינו מברך אחר טיבול זה, והכי נקטינן.

והרשב"א בתשובה כתב, כל שאכל כזית צריך לברך אחריו, שאין ברכת המזון פוטרת מה שאכל קודם סעודה ואינו מסייע בסעודה כלל והרי זה כדברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם [ברכות מ"א ב'], ומכל מקום אינו ראוי לברך אחריו מיד עד שיאכל מרור, שאילו בירך על הירקות אחריהם נמצא שיצטרך לברך על המרור בורא פרי האדמה ולאכול מרור כדרך שהוא מברך על המצה שתיים, ואין ברכת הלחם פוטרת את המרור אף על פי שקראוהו פרפרת הפת [פסחים ק"ד א'], שאין הפת פוטרת את הפרפרת אלא הפרפרת שהיא באה ללפת את הפת שאז פטורה מפני שהיא טפילה לפת, אבל האחרת שאינה באה מחמת הפת אין הפת פוטרתה, ולאחר המרור מברך ברכה שלאחריו ופוסט אותו ואת הירק שאכל בטיבול.

עוד כתב הב"י בשם האגור, שהמהר"י מולין הורה לחזור אחר 'כרפס' לטיבול ראשון [שקורין בלעז אפי"ו], כי אינו מרור, ויש סמך בלוקח כרפס אותיות ס' פרך ששעבדו מצרים ששים רבוא, אבל בפיטרוסיל"ו וקירבי"ל בלשון אשכנז היה מסופק שמא עולשין שהוא מין מרור, ואי"ז לכתחילה לקחתו לטיבול ראשון [א"ה. ע"י להלן בזה], וכשאין לו כרפס יקח כרתי [פור"י בלע"ז]. וכתב הב"י, שנראה שלא היה בקי בפירוש עולשין, ולכך נסתפק שמא הוא פיטרוסיל"ו, אבל אנו יודעים שעולשין הוא אינדיווי"א בלעז ואינו ענין לפיטרוסיל"ו.

ובשו"ע [סי' תע"ג סעיף ו'] כתב : ... ויקח מהכרפס פחות מכזית [כדעת רוב הראשונים והטור, דלא כהרמב"ם] ומטבלו בחומץ [כדעת הרשב"ם והתוס' והרא"ש בשם ר"ת, דלא כהרמב"ם והגה"מ בשם הר"מ שכתבו שמטבלו בחרוסת], ומברך בורא פרי האדמה ואוכל, ואינו מברך אחריו [כדעת הרשב"ם שהוא פוסט המרור שבתוך הסעודה, דלא כר"י שהמרור נפטר בברכת המוציא].

ביאר ה"ט' [ס"ק ח'] המחלוקת בין ר"י לרשב"ם אם באופן שאכל כזית מהכרפס צריך לברך עליו, דר"י ס"ל דהגדה

אם יכול לצאת ידי חובת כרפס ע"י המרור, ופרטי הדין בזה

מבואר במשנה, שיכול לצאת ידי חובת הטיבול הראשון במרור. ובגמ' מפרש ריש לקיש שמצוות צריכות כונה, ולכן יכול לאכול מרור גם בטיבול הראשון כיון שלא מכוון לצאת בו ידי חובה, ואח"כ יחזור ויאכל אותו אחר המצה לשם מרור [שדין המרור לאוכלו אחר המצה, כמו שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו" תוס'], ואינו צריך לחזור אחר שאר ירקות לכרפס. ודוחה הגמרא, דלעולם אין צריכות כוונה וצריך לחזור אחר שאר ירקות משום היכר לתינוקות, וכדי לאכול מרור אחר המצה, ומתניתין קמ"ל שאף כשאין לו שאר ירקות מ"מ יעשה שני טיבולים הראשון כדי שיהיה היכר לתינוקות, והשני כדי לאכול מרור כמצוותו.

ואיתא בגמ', שכשיש לו שאר ירקות לטיבול ראשון מברך עליו 'בורא פרי האדמה', ועל הטיבול השני שהוא המרור מברך 'על אכילת מרור', אך נחלקו באופן שאין לו שאר ירקות לטיבול הראשון, דלדעת רב הונא גם באופן זה מברך בטיבול ראשון על המרור 'בורא פרי האדמה', וכמשגי' לטיבול שני אחר המצה מברך 'על אכילת מרור' ואכיל. ומקשה רב חסדא "לאחר שמילא כריסו הימנו חוזר ומברך עליה?" אלא אמר רב חסדא, מעיקרא מברך עליה בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל, ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה. בסורא עבדי כרב הונא, ורב ששת בריה דרב יהושע עביד כרב חסדא. והלכתא כוותיה דרב חסדא. רב אחא בריה דרבא מהדר אשאר ירקות, לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

וכתבו התוס', דבין רב הונא ובין רב חסדא סוברים שמצוות צריכות כונה, ורב הונא סובר שכיון שלא כיוון כשאכל המרור בטיבול ראשון הרי שלא קיים המצוה ויכול לחזור ולברך 'על אכילת מרור', ורב חסדא סובר שמ"מ אי"ז ראוי שאחר שמילא כריסו ממנו יחזור ויברך עליו, ולכן מברך כבר בטיבול ראשון 'על אכילת מרור', ואף שאי"ז עיקר המצוה שהרי צריך לאוכלו אחר המצה, מ"מ מועלת הברכה שביד בטיבול ראשון לטיבול שני מאחר שאכל ממנו מעט בטיבול ראשון, וכן מצינו בברכת שופר שמברך על תקיעות דשיבה, ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות.

עוד כתבו תוס', דאליבא דרב חסדא [דקי"ל כוותיה] שאינו מברך 'על אכילת מרור' בטיבול שני, כמו"כ אינו מברך 'בורא פרי האדמה', ואף שהגדה הוי הפסק ואינו נפטר בברכה של טיבול ראשון, מ"מ ברכת המוציא פוטרתו, דנחשב לדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה, שהרי הירקות גוררין הלב [ע"י ברכות מ"ב]. אמנם ה"ר יוסף טוב עלם כתב בסדרו שהטיבול הראשון בא כדי לפטור המרור שבתוך הסעודה מברכה ראויה לה', ודחו התוס' דבריו.

ד ולפי דבריו אינו ראוי לברך את ב' הברכות על המרור שאין

והלל הוי הפסק בין הטיבול להסעודה כמו שכתוב לענין נטילה שצריך לטול שנית לסעודה [א"ה. ע"י לקמן דף קט"ו מה שנביא בזה], ה"נ לענין ברכה אחרונה על הטיבול ואין ברכת המזון של הסעודה פוטר אותה, אבל הרשב"ם סובר כדעת הרא"ש דדוקא לענין נטילה חשיבה ההגדה הפסק דדלמא נגע במקום המטונף בנתיים [כמו שיתבאר שם], אבל לענין ברכה אחרונה אינו הפסק, וא"צ לברך 'בורא פרי האדמה' על המרור מטעם דנפטר בברכה זו שעשה בטיבול הראשון, וה"נ לענין ברכה אחרונה של הטיבול הראשון פטור ממנו דשייך להסעודה וכאלו אכלו בתוך הסעודה, ור"י ס"ל דלאו משום טעם זה פטור מ'בורא פרי האדמה' ומברכה אחרונה במרור, אלא דהמרור עצמו שייך להסעודה ונפטר בהמוציא ובברכת המזון, אבל טיבול ראשון אין שייכות להסעודה משום הפסק הגדה והלל. ונראה דבפלוגתא זו שייך עוד פלוגתא לענין ברכה אחרונה של כוסות הראשונות [א"ה. ע"י בס"י תע"ד, ובדברי הביאור הלכה להלן], דלר"י צריך לברך, ולרשב"ם אין צריך לברך.

וכתב המג"א [ס"ק י"ח], שכיון שיש בזה מחלוקת, אם אירע שאכל כזית לא יברך ברכה אחרונה. וכן העתיק במשנ"ב [ס"ק נ"ה נ"ו], והוסיף שצריך לכון לפטור בברכה זו גם המרור שיאכל אח"כ. ובביאור הלכה [ד"ה ואינו] כתב בשם הגר"א בביאורו, דכ"ז הוא כפי שיטת המחבר בסימן תע"ד דמברך רק ברכה אחת על ב' כוסות הראשונים ומשום שההלל וההגדה לא הוי הפסק, ולכן אינו מברך ברכה אחרונה, כי על סמך ברכת כרפס יאכל המרור בלי ברכה, אבל לפי שיטת הרמ"א שם וכפי מנהגו דמברך אכל כוס וכוס, כי אי אפשר לסמוך אברכת כוס ראשון משום דהפסיק בהלל והגדה, וא"כ א"א לומר דסומכין אנו באכילת מרור אברכת כרפס שהרי הפסיק בהגדה והלל [אלא דפטורא דמרור מברכה משום דהוי כדברים הבאים בתוך הסעודה דנפטר בברכת המוציא כהר"י], וא"כ הרי חייב לברך ברכה אחרונה אחר אכילת כרפס כיון דלא שייך לסעודה הבאה אחר כן זהו תורף דברי הגר"א. ובאמת המג"א נזהר מזה, וכתב בסימן תע"ד שהטעם שצריך לברך על כל כוס לדעת הרמ"א הוא אפילו למאן דס"ל דהגדה והלילא לא הוי הפסק, והטעם הוא משום דכל חדא וחדא מצוה בפ"ע, ולכן צריך לברך על כל אחת [וכמו שכתב הר"ף בתחלת דבריו בשם רבוותא], ולפי דברי המג"א נדחו דברי הגר"א, וכמג"א כתבו הרבה אחרונים [לעי' בסימן קע"ח סעיף ו', וזולת ה"ז עיי' שם], וצ"ל דגם כאן י"ל סברא זו דכרפס ומרור ב' מצות נינהו ולהכי אין אחת פוטרת את חברתה וצ"ע.

כתב המג"א [ס"ק י"ט] בשם המהרי"ל, שצריך לברך בורא פרי האדמה קודם הטיבול, כדי שיהא עובר לעשייתו. וה"ה במרור [ר"ל שצריך לברך עליו על אכילת מרור לפני הטיבול]. והקשה המג"א, שהרי הברכה קאי רק על האכילה גם בברכת הכרפס [ר"ל, שהיא ברכת הנהנין על הכרפס ואי"ז שייך לעובר לעשייתו], וכן לגבי מרור [ר"ל, שהברכה היא על אכילת המרור, ולא על הטיבול], וצ"ע.

ובשו"ע [סימן תע"ה סעיף ב'] כתב: אם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון 'בורא פרי האדמה' ו'על אכילת מרור', ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה [כדעת רב חסדא].

כתב המג"א [ס"ק ט'], טוב לחזור אחר שאר ירקות לאפוקי נפשיה מפלוגתא שבגמרא [כ"ה בהג"מ]. ונ"ל דאם אין לו ירקות יקח דבר אחר שברכתו בורא פרי האדמה אפילו מין לפת. **ובמשנ"ב** [ס"ק כ"ה] לכתחילה צריך להיות הכרפס ממין שאינו מה' מיני מרור וכדלעיל בסימן תע"ג במשנ"ב ס"ק כ'.

הקשה המג"א [ס"ק י'], לדידן שאנו נוהגין ליקח חריי"ן למרור, א"כ איך מברכים עליו 'בורא פרי האדמה' באופן שאין לו שאר ירקות לטיבול ראשון, הרי אין ראוי לאכול כשהוא חי [כמ"ש סי' ר"ה], בשלמא כשמברך על שאר ירקות 'בורא פרי האדמה' לא קשה היאך נפטר חריי"ן בזה שצריך לברך עליו שהכל, שיש לומר שסומכים על מה שכתבו קצת פוסקים דברכת המוציא פוטרתו. ועוד נ"ל, שהאוכל חריי"ן אין מברך עליו כלל, שאין דרך לאוכלו כמות שהוא [כמ"ש סי' ר"ב גבי פלפלין] לכן נ"ל דאם אין לו שאר ירקות אומר מתחלה ברכת על אכילת מרור לבד.

ובביאור הלכה [ד"ה בטיבול] הביא שדעת המג"א שאם אין לו ממיני מרור רק תמכא שקורין אצלנו חריי"ן אין מברך עליו ברכת הנהנין כלל רק על אכילת מרור, וגם בנידון דידן שאוכלו קודם הסעודה משום דאין דרך לאוכלו כמות שהוא. אך החק יעקב כתב דמברך עליו מדראוי לאכול בחומץ וכיצא בו [וכן כתב בחת"ס בהגהותיו סימן תע"ג ע"י שם], ולדעתו יש לברך עליו שפיר גם בפה"א משום זה, ובאמת דברי המג"א הם מוקשים קצת, דאי אינו ראוי לאכילה כלל א"כ אמאי יוצאין בהם ידי חובת מרור לפי מה שכתבנו לעיל בסימן תע"ג בשם הפוסקים דבעינן במרור דבר הראוי לאכילה [ואפשר משום דראוי לאכילה ע"י איזה תיקון מיקרי בר אכילה], וכ"ש לפי מנהגנו כהיום שאנו אוכלים אותו מפורר מיקרי שפיר ראוי לאכילה, ואנו רואין כמה ב"א טובלין בו פתם בכל השנה, וא"כ עכ"פ מכלל שהכל לא יצא [וכדלעיל בסימן ר"ה במשנ"ב ס"ק"ה ע"י שם], ואפשר עוד מדחיבו רחמנא לאוכלו בלילה הזה הוי אכילה חשובה דהא אחשביה רחמנא לאוכלו כמות שהוא, וע"כ יש לברך עליו ברכה הראויה לו דהיינו בפה"א, ועכ"פ שהכל בודאי צריך לברך עליו, וכן נוטה דעת הגאון רעק"א בחידושו, ע"י שם.

עושים מצוות חבילות חבילות, וכתבו התוס' דלא שייך ע"ז חבילות כיון שהוא דבר אחד. ולכן כתבו, דכל הענין בטיבול ראשון הוא להיכר לתינוקות.

וסברת ה"ר יוסף טוב עלם, שאף שבגמ' איתא הטעם שהוא להיכר לתינוקות, מ"מ מסתבר שיש תשובה שעונים להם על שאלתם מה נשתנה הלילה הזה שמטבילים ב' פעמים.

כתב המשנ"ב [ס"ק כ"ז כ"ז כ"ח], שבאופן שיש לו רק ממין המרור לאכול בטיבול ראשון, אוכל ממנו מעט לשם כרפס [ולא לשם מרור. שעה"צ בשם הפמ"ג] ומ"מ הברכה אינה לבטלה שמברך אותה כדי לאכול המרור שאחר המצה, והגדה לא חשיב הפסק [א"ה. בשעה"צ ציין ע"ז שכן כתב בעיטור, ואי"ז כדעת התוס' הנ"ל שסוברים שהגדה הוי הפסק], ובלבד שלא יפסיק בדבורים אחרים. וצריך לאכול ג"כ כזית מהמרור בטיבול שני. ודע דהרבה פוסקים חולקים על זה ולדידהו טפי עדיף בזה לכיון באכילת מרור הראשונה לקיים מצות מרור כיון שמברך אז אשר קדשנו וכו', ולדידהו חייב לאכול אז כזית ולטבול בחרוסת כדין מרור. ומרור השני שאוכל בלא ברכה הוא לשם כרפס בעלמא ואינו מחויב לאכול כזית ואין צריך לטבול ג"כ דוקא בחרוסת ובחומץ או מי מלח נמי סגי, וכדלעיל בסימן תע"ג לענין כרפס.

דף קט"ו

אמר רבינא: אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן, הכי אמר הלל משמיה דגמרא: לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן: מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא ... מתקיף לה רב אשי: אי הכי, מאי אפילו ... השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן - מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל.

דין 'כורך'

לפירוש רשב"ם מתבאר, דרב אשי מודה שחלוקים עליו חביריו על הלל וסוברים שאין לכורך, אלא שסובר שרבנן דברייתא סוברים שאפשר לכורך. וכע"ז נתבאר בתוס'.

ומסקנת הגמ', שמברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל. ופירשו התוס' והרא"ש והר"ן, שאם היה כורך שניהם יחד תחלה הוה אתי מרור דרבנן ומבטל למצה ואם היה אוכל מצה בלא מרור תחלה כשהיה כורך אחר כך אתי מצה דרשות ומבטל מרור דרבנן. ואם היה הלכה כהלל היה צריך לאכול מצה לבדה [שגם הלל מודה שמצה בזמן הזה דרבנן] ואח"כ מצה ומרור בכריכה כיון שצריך לעשות מדרבנן מצות כריכה כהלל הוה דרבנן ודרבנן.

וכתבו הרא"ש והר"ן, מסתברא דבעי טבול בכריכה זו דהא למ"ד חרוסת מצוה הלל ודאי בזמן הבית מטביל היה בחרוסת ואנן בעינן למעבד זכר למקדש. וכן דעת הרמב"ם [פ"ח ה"ח] שמטבילו בחרוסת, וכן העתיק הטור [סי' תע"ה] בשם הרא"ש ורבינו שמעיה בשם רש"י, אך כתב בשם אבי העזרי שאין לטבולו בחרוסת, דב' טיבולין מצינו בזמן הזה, אך ג' לא מצינו, וכתב הב"י שנהגו לטבולו. עוד כתב הב"י בשם האגור בשם מהר"י מולין, הכריכה שעושין זכר למקדש כהלל יש

לטבל החזרת בחרוסת ולאכול עם החרוסת, אבל באכילת מרור יטבול החזרת בחרוסת ויגענע החזרת מן החרוסת שלא יבטל טעמו.

כתב הטור בשם אחיו ה"ר יחיאל, שנסתפק בכריכה אם צריכה הסיבה, כיון דמרור לא בעי הסיבה [לעיל ק"ח א']. ובעל המנהיג כתב שצריכה הסיבה בעבור המצה שבאה זכר לחירות. ובב"י כתב, שנראה פשוט דבעי הסיבה, שהרי הלל כשהיה כורך בהסיבה היה אוכל שהרי מצה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה, וקיי"ל דמצה צריכה הסיבה, ואף על גב דמרור אינו צריך הסיבה אם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום. וכן נראה מדברי הרמב"ם [פ"ז ה"ח] שכתב אימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות, ושאר אכילתו ושתייתו אם הסב הרי זה משובח, ואם לאו אינו צריך. עכ"ל, וממה שלא כתב "אבל מרור אינו אוכלו בהסיבה", משמע שאם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום, ואף שיש לדחות ש"אכילתו ושתייתו" משמע אכילה ושתייה שאינה של מצוה ואין בכלל זה אכילת מרור, י"ל דבאמת אכילת מרור אינה בכלל זה לעניין שהמיסב בה ה"ז משובח, אבל אין הכי נמי שאם רצה לאכלו בהסיבה אין בכך כלום, וכיון דמצה צריכה הסיבה והיא מעכבת בה צריך לאכול מצה ומרור דכריכה בהסיבה.

כתב עוד הטור בשם המנהיג, הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח עד שיעשה כריכה כהלל כדי שתעלה לו ברכת מצה ומרור לכריכה כהלל, שהרי משום דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר עבדינן לחומרא כתרוייהו, וה"נ לענין ברכה צריכין לעשות שיעלה לשניהם, והזהירות היא בשיחת חולין, אבל טול ברוך לא הוי הפסק.

ובשו"ע [סי' תע"ה סעיף א'] כתב : ... ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת [כמש"כ הרא"ש והר"ן ורבינו שמעיה בשם רש"י], ואומר זכר למקדש כהלל, ואוכל בידו בהסיבה [כמסקנת הב"י]. ומשבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו. וכתב הרמ"א : ויש אומרים דאין לטבולו, וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין [כמש"כ אבי העזרי].

וכתבו הט"ז [ס"ק ו'] והמג"א [ס"ק ז'], שהב"ח ומהר"ל מפראג ורש"ל כתבו שיש לטבול גם בכורך וכדעת השו"ע, ועל קושיית האבי העזרי שלא מצינו ג' טיבולים תירץ הט"ז דנחשב לטיבול אחד כיון שעושים כן מחמת הספק. אמנם המג"א, שאף שהעיקר כהשו"ע מ"מ במקום שנהגו כהרמ"א ימשיכו במנהגם, וכ"כ המשנ"ב [ס"ק י"ז י"ח י"ט], והוסיף שגם בזה צריך לנער החרוסת כמו במרור שאכל מקודם [מאמר מרדכי]. וטעם אותם שאומרים שאי"צ לטבולו הוא כיון שאוכלו בכריכה עם המצה אין לחוש לארס המגיע מחמתו.

עוד כתב המג"א [ס"ק ח' ובמשנ"ב ס"ק כ"ד], שאם סח לפני הכורך א"צ לחזור ולברך [ב"ח, ועי' סי' תקצ"ב בס"ג].

עוד כתב [שם] דגם בזה צריך לבלוע השני זיתים ביחד [כמו שכתב לעיל ס"ק ד' לגבי כזית מהפרוסה ומהשלימה עיי"ש] אא"כ קשה עליו. אמנם במשנ"ב [ס"ק כ"ב] כתב שאין צריך לבלועם בבת אחת אלא להכניסם לפיו בבת אחת [וכן היא שיטתו גם בנידון הנ"ל של הפרוסה והשלימה עיי"ש ס"ק ט'].
עוד כתב המשנ"ב [ס"ק כ"א], שהנוסחא אצלנו בהגדה "כן עשה הלל בזמן שבית המקדש וכו'" היה כורך מצה ומרור ואוכלם ביחד, ויש שכתבו שצ"ל "היה כורך פסח מצה ומרור" [א"ה. כן כתב הט"ז ס"ק ט'. ועי' חק יעקב].

אמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא: כל שטיבולו במשקה - צריך נטילת ידים ... אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש: נטל ידיו בטיבול ראשון - נוטל ידיו בטיבול שני. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא: הא בעלמא איתמר, דאי סלקא דעתך הכא איתמר - למה לי נטילת ידים תרי זימני? הא משא ליה ידיה חדא זימנא! - אמר להו רב פפא: אדרבה, הכא איתמר. דאי סלקא דעתך בעלמא איתמר - למה לי תרי טיבולי? אלא מאי הכא איתמר - נטילת ידים תרי זימני למה לי, הא משא ליה ידיה חדא זימנא! אמרי: כיון דבעי למימר אגדתא והלילא - דיילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע.

דין הנטילה לטיבול ראשון [כרפס']. ואם צריך לברך על נטילה זו

כתבו רשב"ם ותוס', דכיון שהנטילה הראשונה היא משום טומאה שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקה, וכתב הר"ן, שמה שצריך נט"י במה שטבולו למשקין טפי מלשתות, משום דשם לא עביד דנגע במשקין בתוך הכוס, אבל כאן עביד דנגע במשקין ע"י טבול, אמנם בברכות [מ"ג א'] משמע שצריך ליטול ידו אחת ששותה בה. וכתבו תוס', ואנו אין זהירים מלאכול אוכלים טמאים, לכך אין לברך על נטילה זו.

ובטור [סי' תע"ג] הביא שכן דעת המהר"ם מרוטנבורג שהאידיא א"צ נטילה לדבר שטיבולו במשקה, ועל כן לא היה מברך 'על נטילת ידים' על טיבול הראשון, וכ"כ בעל העיטור, וכתב ע"ז הטור דלא נהירא, וכן כתבו הגאונים שצריך לברך, וכ"כ ה"ר שמעיה בשם רש"י. והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיסך רגליו או יטיל מים וישפשף.

וכתב הב"י, שכיון שיש בדבר זה מחלוקת אם צריך נטילה טוב שלא לברך. ומה שכתב הטור שהרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה, זה על פי הסברות שכתב הטור [בסמ"ד] שאחר עשיית צרכיו מברך על נטילת ידים, אבל לפי דעת הרא"ש [ברכות פ"ט ס"י כג שו"ת כלל ד ס"א] שהובא בטור שם דאינו מברך על נטילת ידים אחר עשיית צרכיו אא"כ רוצה הוא להתפלל, אין תיקון זה כלום, וכל שכן לפי מה שהעליתי

[בב"י שם], דאפילו ברוצה להתפלל נמי אינו מברך על נטילת ידים אחר עשיית צרכיו.

בשו"ע [סימן תע"ג סעיף ו'] כתב : נוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה [כדעת התוס', וכמסקנת הב"י].

כתב הט"ז [ס"ק ז'], מכאן יש תוכחת מגולה לאותן שאין נזהרין בכל השנה ליטול קודם שיאכל דבר שטיבולו במשקה, דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה, ואם בא לטהר עצמו טפי בלילה זה, היה לו להזהר עכ"פ בעשרת ימי התשובה שנוהרים הכל לאכול פת של ישראל דוקא, אלא ודאי שאין כאן אלא חסרון זהירות ואין מדקדקים להשוות מידותיהם. ובמה שתמה הטור על הטיבול הראשון שכתב המהר"ם מרוטנבורג שאין הנטילה הזו מעיקר הדין ולכן אין לברך, והב"י תמה על הטור והסיק שא"צ לברך, נראה שהטור לא התמיה על המהר"ם מרוטנבורג במה שכתב שאין לברך, אלא במה שכתב שאין הנטילה מעיקר הדין בזמן הזה, גם מה שכתב הרוצה לצאת ידי ספק הוא קאי על הנטילה לא על הברכה, כי אם נאמר שא"צ נטילה לזה נמצא שיש איסור לנטילה דהוי כגסי רוח כמו הנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח משום שא"צ שם נטילה וה"נ בזה, ע"כ כתב שיביא עצמו לידי נטילה ע"י שפשוף וממילא חייב בברכת 'על נטילת ידים' כיון שדבר שטיבולו במשקה יש בו דמיון ללחם ממילא מי שהטיל מים ושפשוף ובא לאכול דבר זה הכל מודים שיש כאן חיוב נטילה כמו בלחם בלא שפשוף, ובזה כו"ע מודים כיון שיש תרתי למעליותא דחיוב נטילה [ר"ל, שחייב ליטול מצד הטיבול שמחייבת נטילה מצד הטומאה, ומצד הנקיות שצריך לברך ולאכול בנקיות], והוי כמו רוצה ללמוד [בס"י ז'], אבל מ"מ שפיר הכריע ב"י והשו"ע שלא לברך בזה, ולא להשגיח במה שכתובה ברכה זו בכל הסידורים. ומאוד יש לתמוה על הטור שכתב שבליילה זו משום חובת הרגל יש לברך [ר"ל, ע"י הנגיעה כנ"ל], ובכל השנה כתב הוא עצמו [בס"י קנ"ח] שאין לברך, ודבר זה אינו נכון כלל לחייב ברכה בזמן אחד יותר מחבירו, ע"כ אין לברך כלל כמו בכל השנה.

וכתב הט"ז, טעם טיבול זה מבואר ברש"י ורשב"ם שהוא משום היכרא לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם הסעודה והתינוקות ישאלו ע"ז. ונראה התשובה יהיה להם, שאם לא היה מטבל אלא השני דמורר לא היה ניכר דהוה משום מצוה אלא כדרך בני אדם לטבול תוך הסעודה, ע"כ תקנו לטבל קודם הסעודה דבזה מרמזין שאין הטיבול בא מחמת הסעודה, והוא סימן לטיבול השני שהוא ג"כ שלא מחמת הסעודה אלא מצות חכמים [וכ"כ המהר"ל בגבורות ה' פרק נ'. וע"י מה שהבאנו עוד מדברי הראשונים בזה בהערה לעיל דף ק"ד].

ובמשנ"ב [ס"ק נ"ב] ציין למה שכתב לעיל סי' קנ"ח בשם הגר"א. ושם [ס"ק כ'] הביא, שלדעת הגר"א צריך לברך על נטילה לדבר שטיבולו במשקה בכל השנה.

כתב **בביאור הלכה** [ד"ה פחות], שמשמע מכאן דדבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אפילו בפחות מכזית, ואף שבפת גמור כתב המחבר בסימן קנ"ח ס"ג בשם י"א דאין צריך נטילה בפחות מכזית, וזהו שלא כמו שכתבנו שם

במשנה ברורה בס"ק כ' [וכבר העירוני זאת בהדפסה שניה בשולי הגליון]. אכן כעת מצאתי לי תנא דמסייע לדברי, הלא הוא **הרשב"ץ** [בס' יבין שמועה ד' ל"ה] שכתב בענין כרפס, דדעת הרמב"ם דבעינן כזית, וכתב דכן מסתבר דכיון דצריך נטילה בודאי כזית בעינן כבאוכל פת גמור, דמסתבר דאינו חייב בנטילה, דבודאי לא גזרו בכגון זה משום סרך תרומה, וכמו כן לענין פירות בדבר שטיבולו במשקה, והביאו גם במטה יהודה, הרי ממש כדברינו. וצ"ע לדינא.

אמר רב פפא: שמע מינה האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת, משום קפא. דאי סלקא דעתך לא צריך לשקועיה - נטילת ידים למה לי? הא לא נגע. ודילמא, לעולם אימא לך: לא צריך לשקועיה, וקפא - מריחא מיית, אלא למה לי נטילת ידים - דילמא משקעו ליה. ואמר רב פפא: לא נישתי איניש מרור בחרוסת, דילמא אגב חלייה דתבלין מבטיל ליה למרוריה, ובעינן טעם מרור וליכא.

אופן טיבול המרור בחרוסת

הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו דין זה שצריך לשקעו בחרוסת, אמנם הטור [ס"י תע"ה] הביאו. וכתב הב"י, שטעם הראשונים שהשמיטוהו הוא כיון דבגמ' דחי ליה ד'קפא מריחא מיית', אבל הרוקח הביאו, ולכן הביאו גם הטור.

ובשו"ע [ס"י תע"ה סעיף א'] כתב : ... וישקענו כולו בחרוסת, ולא ישהנו בתוכו, שלא יבטל טעם מרירותו ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו.

כתב **המשנ"ב** [ס"ק י"ג], שיש מקומות שאין נוהגין לשקע כולו אלא בטיבול מקצתו.

דבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש: נטל ידיו בטיבול ראשון - נוטל ידיו בטיבול שני. אמרוהו רבנן קמיה דרב פפא: הא בעלמא איתמר, דאי סלקא דעתך הכא איתמר - למה לי נטילת ידים תרי זימני? הא משא ליה ידיה חדא זימנא! - אמר להו רב פפא: אדרבה, הכא איתמר. דאי סלקא דעתך בעלמא איתמר - למה לי תרי טיבולי? אלא מאי הכא איתמר - נטילת ידים תרי זימני למה לי, הא משא ליה ידיה חדא זימנא! אמרי: כיון דבעי למימר אגדתא והלילא - דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע.

החיוב ליטול ידיו פעם שניה לצורך המרור והמצה אף שנטל לצורך טיבול ראשון, ופרטי הדין בזה

כתב הר"ן, דכיון דנקט 'טיבול ראשון' נקט נמי 'טבול שני', אבל גם בלי הטיבול של המרור בטיבול שני היה צריך ליטול ידיו משום 'המוציא' על המצה, ויש אומרים דנקט 'טיבול' לפי שהוא קובע נט"י יותר מן המצה שידיים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקה, אלא שגזרו גם על הפת משום סרך תרומה.

והקשה הר"ן, שהרי אם נגע אינו יכול כלל לברך כדמשמע בנזיר [מ"ט א']. ותיירץ, שאם נגע ה"נ שאף לברכה פסול, אבל הכא לא נגע ודאי אלא שהסיח דעתו, וידים של היסח הדעת כשרות לברכה ולתפלה, אלא שגזרו בהן לענין טומאה ועשו

אותן שניות, ועל ידיים אלו של היסח הדעת אמרו שהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח, אבל לא בודאי נגע שהרי פסולות הן לברכה.

כתב המרדכי, שאם נתכוין בראשונה לגמור בה כל סעודתו בלא היסח הדעת, א"צ ליטול שנית. וכתב ע"ז הב"י, לי נראה שלא יכוין לכך, שלא לבטל תקנת חכמים שתיקנו ליטול שתי פעמים בלילה זו.

נפסק בשו"ע [סי' תע"ה סעיף א'] שצריך לחזור וליטול ידיו. והביא המג"א [ס"ק א'] דברי הב"י שאין לכוון לכך שלא לבטל תקנת חכמים, וכתב ע"ז שלא ידע היכן מצינו תקנה זו, דהא אמרינן נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני, וכתוב טעמו בצידו 'דלמא אסח דעתיה', וא"כ כשלא הסיח דעתו א"צ ליטול. ומיהו היה צריך לברך תכף בנטילה ראשונה. ועי' סי' קנ"ח ס"ז דצריך שיכוין שנוטל לאכילה [וע"ש ס"ב]. ובביאור הלכה [ד"ה יטול] כתב בשם השיבולי הלקט, דכיון שתלוי הטעם בהיסח הדעת אם ברור לו ששימר ידיו היטב, ולא נגע בכתבי הקודש או בשאר דברים המטמאין הידים, א"צ לחזור וליטול ידיו, שהרי ידיו טהורות מנטילה הראשונה ואם נטל אין לו לברך שמא יהיה ברכה לבטלה, וכעין דברי המרדכי, וכתב אף דלדינא לדין בודאי צריך לחזור וליטול ידיו וכדלעיל בסימן קנ"ח ס"ז ובפרט כשלא כוון מתחלה לאכילה, עכ"פ אין לו לברך וכמבואר שם, והנכון שבאופן זה יטמא ידיו קודם הנטילה כדי שיוכל לברך.

אמר רבא: בלע מצה - יצא, בלע מרור - לא יצא. בלע מצה ומרור - ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. כרכן בסיב ובלען - אף ידי מצה נמי לא יצא.

דין הבולע מצה או מרור בלא לעיסה, ובאופן שרכן בסיב

ברש"י גרס בלע מרור יצא, א"א שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא, כי כיון שלא לעסו וגם אכל מצה עמו אין לו שום טעם. והרשב"ם גרס, בלע מרור לא יצא, ופירש כיון דבעינן טעם מרור וליכא, דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לזימרו את חייהם. ובלע מצה ומרור ידי מצה יצא, והחידוש בזה שלא נאמר אף ידי מצה לא יצא דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו שהמרור חוצץ בינתים. וביאור בתוס', שאף שכיון שאינו יוצא במרור זה אף מצוה מדרבנן, מ"מ אין המרור מבטל את המצה [כדלעיל ע"א], דלא שייך ביטול אלא כשלועסן יחד דאז מבטל טעם אחד את חבירו אבל כשהם שלמים אפילו יהיה יותר מחבירו לא מבטל ליה. וכ"כ הר"ן.

והרמב"ם [פ"ו ה"ב] גרס כדברי רשב"ם שבלע מרור לא יצא, ובלע מצה ומרור יצא שהמרור כטפילה למצה.

ולענין 'כרכן בסיב' שלא יצא, פירש רשב"ם משום דלא היה ממש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי. וגם הר"ן כתב דטעמא משום דאין דרך אכילה בכך. ובב"י [סי' תע"ה] הביא מהתרומת הדשן שדקדק מדברי המרדכי, דמצוה

מן המובחר לבלוע כל הכזית של מצה כשהוא מרוסק בבת אחת והוא הדין לכזית של מרור.

ולענין בלע מצה ולא לעסה שיצא, פירש"ם שהרי קיים בערב תאכלו מצות [שמות יב] שהרי אכילה היא לו, ומיהו לכתחלה טעם מצה בעינן.

בשו"ע [סימן תע"ה סעיף ג'] כתב: בלע מצה, יצא; אבל אם בלע מרור, לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא [כגירסת הרשב"ם והרמב"ם]. ואפילו אם בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. ואם כרכם בסיב, ובלעו, אף ידי מצה לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך [כמש"כ הר"ן].

ביאר הט"ז [ס"ק ט'], שאף שגם במצה בעינן 'טעם מצה' ולכן לא יצא אם בישלה [כמ"ש סי' תס"א], התם לא בעינן שירגיש בפה טעם מצה דלא צוותה התורה על הרגשה בזה אלא על אכילה לחוד, ובליעה אקרי אכילה. ובלבוש האריך בתירוץ קושיא זו, ובמה שכתבתי לק"מ.

והמג"א [ס"ק י"א] העתיק דברי הרשב"ם [הנ"ל] דלכתחילה צריך ללעוס גם המצה, דטעם מצה בעינן, והקשה א"כ אפילו בדיעבד לא יצא כמו שמצינו שלא יצא במבושל משום דליכא טעם מצה, ותיירץ, דשאני התם כשבישל לא הוי תורת מצה עליה והוי כאלו אכל מין אחר שאינה מצה, אבל הכא איכא מצה רק שהוא אינו מרגישה בפיו לפיכך יצא. וכן העתיק המשנ"ב [ס"ק כ"ט].

כתב המשנ"ב [ס"ק ל"ג], שאם כרך המצה בדבר מאכל ובלע יצא אף על פי שיש הפסק בין המצה לגרונו כיון ששניהם מיני מאכל דרך אכילה בכך [פר"ח].

אמר רב שימי בר אשי: מצה לפני כל אחד ואחד, מרור לפני כל אחד ואחד, וחרוסת לפני כל אחד ואחד, ואין עוקרין את השולחן אלא לפני מי שאומר הגדה. רב הונא אומר: כולו נמי לפני מי שאומר הגדה. והלכתא כרב הונא. למה עוקרין את השולחן? אמרי דבי רבי ינאי: כדי שיכירו תינוקות וישאלו. אבבי הוה יתיב קמיה דרבה, חזא דקא מדלי תכא מקמיה. אמר להו: עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תכא מיקמן? אמר ליה רבה: פטרתן מלומר מה נשתנה.

כתבו הרשב"ם ותוס', דבזמנא היו שולחנות לכל אחד ולכן היה שייך לעקור השולחן כיון שהיה קטן, משא"כ בזה"ז שהשולחן כבד לא שייך עניין זה. ומ"מ נוגים ליטול הקערה ולהניחה בצד השני של השולחן שיראה התינוק וישאל.

עוד כתבו, שגם סברת רב שימי בר אשי שמניחים מצה וכו' לפני כל אחד שייכת דוקא בזמנא שהיו שולחנות קטנים משא"כ בזמנינו.

וכן בשו"ע נשמט דין זה של עקירת השולחן [ועי' להלן דף קט"ז מה שנכתב בעניין הגבהת הקערה], ונפסק בשו"ע [סי' תע"ג ס"ד] שמניח המצה וכו' לפני מי שאומר ההגדה.